

Gustave Doré 1832-1883

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΣΧΕΔΙΟΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΡΤΗΡΗΣΕΙΣ ΑΝΑΡΤΗΘΕΝΤΕΣ ΚΑΘΗΜΕΡΗ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΕΓΜΕΝΟ ΠΕΤΑΣΜΑΣ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ Κ. ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΗ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΕΓΜΕΝΟ ΠΕΤΑΣΜΑΣ

Προτάσεις για μια καλύτερη λειτουργία του δικονομικού συστήματος

Στον περίφημο μονόλογό του, ανάμεσα στα δεινά που ο άνθρωπος ανέχεται να υπομείνει από τον φόβο του θανάτου, ο Αριστοκράτης - διπλά, μάλιστα, στα άλλα της αγάπης που δεν βρίσκει ανταπόκριση - την κορυφαία στην ανθρωπότητα δικαιοσύνη, «the law's delay». Λίγα πράγματα φαίνεται να έχουν αλλάξει από την εποχή του Σαίξπηρ. Σε πρόσφατο τεύχος περιοδικού που εκδίδει ο Διεθνειακός Σύλλογος Αθηνών παρατίθενται στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι τελευταία ο χρόνος που μεσολαβεί από την έναρξη μιας δικαστικής υπόθεσης ως την έκδοση οριστικής απόφασης, έχει επιμικανθεί επάνω του. Αν στη χώρα αυτή πραγματοποιείται προσέδοσι κανείς τη διασπορά ή και την αδιαφορία ορισμένων δικαστών δεν μπορεί παρά να συμπεριστεί τη μεγαλολογία του πρίγκιπα της Δανιμαρκίας. Η πολιτεία αντιδρά με τη δημιουργία επιτροπών που συνήθως αναλαμβάνουν να αναμορφώσουν τους ισχύοντες δικονομικούς κανόνες με σκοπό την επιτάχυνση των δικών. Συνεπόμενες προεπιθέσεις, απαγορεύουν αναβολές, επιτάσσουν να εκδίδονται οι αποφάσεις σε συντομότερους χρόνους. Δυστυχώς οι προσπάθειες αυτές αποβαίνουν συνήθως άκαρπες, γιατί δεν λαμβάνουν υπ' όψιν τους ούτε την πραγματική λειτουργία που επιτελεί ό,τι ονομάζουμε «απονομή της δικαιοσύνης» ούτε τη δομή των κινήτρων που ενεργοποιούν τον δικαστή. Η σχολή της οικονομικής ανάλυσης

του δικαίου παρέχει εν προκειμένω χρήσιμες ενδείξεις: σύμφωνα με το περίφημο για θεώρημα του ιδιαιτέρως σχολής αυτής νομπελίστα οικονομολόγου Ronald Coase, όταν το κόστος συναλλαγής είναι μηδενικό (ιδανική περίπτωση), τότε τα αγαθά, άρχεται από την αρχική τους κατανομή με ταύτων ατόμων, καταλήγουν, κατόπιν διπραγματεύσεων, σε εκείνους για τους οποίους έχουν τη μεγαλύτερη χρησιμότητα, μεγαλύτεοντος έτοι και τη συνολική κοινωνική ευμερία. Στην πραγματικότητα, βέβαια, το κόστος συναλλαγής δεν είναι μηδενικό και όσο μεγαλύτερο είναι τόσο περισσότερο αυξάνει μια οικονομία από το βέλτιστο σημείο που μπορεί να φτάσει. Από τη σκοπιά αυτή θεωρούμενη η απονομή της δικαιοσύνης επιτελεί σημαντική οικονομική εργασία καθώς εξειδικεύει την οριστική, ιδίως δικαστικά ζητούμενα δικαιοσύνη. Η μηδένισμα τους μηχανισμούς της δικαιοσύνης είναι κατά κόστος συναλλαγής το οποίο όσο μεγαλύτερο είναι τόσο παρακωλύει τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ωφέλειας. Υπό το πρίσμα αυτό δεν έχει πάντοτε τη μεγαλύτερη σημασία η «ποιότητα» όσο η ταχύτητα και η προβλεψιμότητα. Όσο γρηγορότερα και απραδέστερα γνωρίζουν τα άτομα ποια ακριβώς δικαιώματα έχουν τόσο επιπλέον μπορούν, στη συνέχεια, μέσω των αμοιβαίων συναλλαγών τους να μεγιστοποιήσουν τόσο τη δική τους όσο και τη μέσως τη συνολική κοινωνική ωφέλεια. Όταν, πλέον, η ελαχιστοποίηση του κόστους συναλλαγής είναι δυσχερής, ο καλύτερος μηχανισμός για την επίτευξη των κρίσιμων δυνατών αποτελεσμάτων είναι

εκείνος που επιτυγχάνει την εσωτερική κούραση του κόστους από τον φορέα της δημιουργού δραστηριότητας. Εξετάροντες, πάνω στο πεδίο οικονομίας, την απονομή της δικαιοσύνης, επιβλέπεται να προσέξουμε και να καταλάβουμε τη δομή των κινήτρων του δικαστή και ο δικαστής είναι ένα άτομο που δρα ορθολογικά, πράγμα που σημαίνει ότι επιδιώκει να μεγιστοποιήσει την οικονομική του ωφέλεια. Σημειωτέον πως απορροφήσει ωφέλεια δεν νοείται μόνο η μεγιστοποίηση των οικονομικών αποτελεσμάτων, αλλά ένα μέλημα αγαθών που μπορεί να περιλαμβάνει με ταύτων άλλων το κέρος, την υποχρησμία, την εργασιακή ασφάλεια, τον ελεύθερο χρόνο κ.λπ. Το πως εξειδικεύεται αυτή η συνολική εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από το σύστημα διορισμού, εξέλιξης και αντιμετώπισης του. Ορισμένες λύσεις που μοιάζουν προφανείς παύουν να αποδεικνύονται τέτοιες αν κανείς τις εξετάσει υπό το πρίσμα αυτό. Έτσι, π.χ., μελέτες έχουν δείξει ότι ο διορισμός περισσότερων δικαστών δεν συμβάλλει απαραίτητα στην επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης καθώς οι αρχαιότεροι δικαστές απασχολούνται εκδίδουν λιγότερες αποφάσεις, αναθέτοντας υποθέσεις στους νεότερους συναδέλφους τους. Μία εβαστική παραπάνω απεικονίσεις μπορούμε εδώ να διακινδυνεύσουμε μερικές προτάσεις: 1. Πολλές υποθέσεις που άγονται σήμερα σε δικαστική κρίση μπορούν στην πραγματικότητα να διεκπεραιωθούν δικαστικά. Σε αυτές ανγκαταλέγονται πολλές από τις υποθέσεις «εκουσίας δικαιοσύνης» όπως η δημοσίευση δι-

Όσο γρηγορότερα και ποφαλέστερα γνωρίζουν τα άτομα ποια ακριβώς δικαιώματα έχουν τόσο επιπλέον μπορούν, στη συνέχεια, μέσω των αμοιβαίων συναλλαγών τους να μεγιστοποιήσουν τόσο τη δική τους όσο και τη μέσως τη συνολική κοινωνική ωφέλεια.

αθήσεων, πέκδοση κληρονομητήριων, η αίσθησις πιστωτικών τίτλων, τα συναινετικά διαζύγια κ.λπ. Μόνο τα κακώς εννοούμε να συντηρητικά συμπεριλαμβανόμενα διαζύγια μπορούν να εξετασθούν γιατί τέτοιες υποθέσεις απαιτούν την εμπλεκία των δικαστηρίων. 2. Σε πολλές απλές υποθέσεις (π.χ. υποθέσεις συμβασιμής, διατροφής, εργατικές, αποζημίωση εξ' αυτοκινήτων κ.λπ.) η προφορική διαδικασία μπορεί εύκολα να αντικατασταθεί με την ηρωστική προσέδοσι ενόρκων βεβαιώσεων και άλλων εγγράφων, ενόπι απολογία των δικαστικών αποφάσεων σε πρώτο βαθμό (επίσης η άλλος ανεπαρκής στην πράξη) μπορεί και εκ του νόμου να οριστεί ότι αρκεί να είναι συνοπτικά αφού οι υποθέσεις αυτές είναι εύκολα υλοποιήσιμες. 3. Η εσωτερική κούραση του κόστους συναλλαγής επιτυγχάνεται με το να επιβάλλονται τα πραγματικά έξοδα της δικής στον διάδοχο που ηττάται. Το σύστημα επικρατεί ήδη στις αγγλοσαξονικές έννομες τάξεις και έχει επανειλημμένα προσταθεί από πολλούς. Μια παραλλαγή του συστήματος αυτού, πιο ενισχυτική στο ανταγωνιστικό κατοχυρωμένο δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τη δικαστήρια, θα επέτρεπε στον δικαστή να συμψηφίζει με μεγαλύτερη ευκολία τη δικαστική δαπάνη σε πρώτο βαθμό (όπως και σήμερα συμβαίνει στην πράξη), αλλά να επιβάλλει με αυστηρότητα το σύνολο της δαπάνης και της αμοιβής των δικηγόρων στον ηττώμενο διάδοχο στον δεύτερο βαθμό, και εξής. Η λογική είναι ότι ο διάδοχος που θεωρεί ότι μια υπόθεση οφείλει να τεθεί σε δικα-

στική κρίση θα έχει την ευκαιρία να διακατέσει πρώτο βαθμό χωρίς να κινδυνεύει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα σε περίπτωση ήττας. Μια ταχεία πρωτοβάθμια διαδικασία (με συνοπτική απολογία) θα μπορούσε να δώσει στον διάδικο αυτόν μian ένδειξη τού πόσος αξιολογεί τα δικαιώματά του η έννομη τάξη. Ο διάδικος που θα επιμένει στην έφεση θα πρέπει αντίθετα να σταθμίσει τα πράγματα με μεγαλύτερη σοβαρότητα και θα πρέπει να προκαταβάλει εγγυητική επιστολή που να καλύπτει τα πραγματικά έξοδα της δίκης και την πραγματική αμοιβή του δικηγόρου της άλλης πλευράς πριν από τη σύζηση της υπόθεσης. Ας προσθέσουμε ότι τα «πραγματικά έξοδα της δίκης» δεν πρέπει να προκύπτουν με πλασματικούς υπολογισμούς αλλά ύστερα από στάθμιση όλων των παραγόντων όπως, π.χ., οι εργατοώρες που δαπανούν κατά μέσο όρο σε κάθε υπόθεση δικαστές, γραμματείς και βοηθητικό προσωπικό των δικαστηρίων, το κόστος λειτουργίας των δικαστηρίων, το κόστος ευκαιρίας για το Δημόσιο από την ιδιοχρησιμοποίηση (αντί π.χ. την εκμίσθωση) των κτιρίων των δικαστηρίων κ.λπ.

4. Θεσμοί όπως ο φιλικός διακανονισμός και η διαμεσολάβηση μπορούν και οφείλουν να εξετασθούν μέσα από το πρίσμα του κατάλληλου χειρισμού των κινήτρων των μερών. Ετσι, π.χ., ο θεσμός της διαμεσολάβησης μπορεί να συμβάλει καλύτερα στην ελάφρυνση των δικαστηρίων, αν, π.χ., προβλέπεται ότι σε περίπτωση που ένα από τα δύο μέρη προτείνει συμβιβασμό, τότε, αν το άλλο μέρος επιμένει να οδηγήσει τη διαφορά στα δικαστήρια και τελικά κριθεί ότι η οφειλή του προτεινόντος δεν υπερβαίνει το ποσό στο οποίο ήταν διατεθειμένος να συμβιβαστεί, τα δικαστικά έξοδα θα επιβαρύνουν εξ ολοκλήρου τον αντίδικο του.

5. Η ενεργοποίηση των μηχανισμών ηλεκτρονικής κατάθεσης και ανταλλαγής δικογράφων μεταξύ των διαδίκων και των διαδίκων και του δικαστηρίου που προβλέπεται ήδη κατ' αρχήν στον νόμο, πρέπει, επιτέλους, να εφαρμοστεί στην πράξη, με την έκδοση των αναγκαίων ρυθμίσεων. Ασφαλώς θα μειώσει το συνολικό κόστος. Πρέπει πάντως να ερευνηθεί κατά πόσον θα δράσει συνολικά προς όφελος της επιτάχυνσης της απονομής της δικαιοσύνης, αφού η ευχέρεια αυτή μπορεί απλούστατα να οδηγήσει εμμέσως - αν δεν συνοδεύεται με άλλα μέτρα όπως τα αμέσως παραπάνω - στην αύξηση του αριθμού των δικών.

Πώς μπορούμε να αξιοποιήσουμε τα διδάγματα της οικονομικής προσέγγισης στην ενεργοποίηση των κινήτρων των δικαστών; Ιδού μερικές σκέψεις που μπορεί να φανούν χρήσιμες προς αυτήν την κατεύθυνση:

1. Η εισαγωγή του θεσμού των βοηθών των δικαστών (judicial clerks) που ισχύει στις ΗΠΑ είναι χρήσιμη και εποικοδομητική. Κάθε δικαστής δικαιούται να έχει τέσσερις - πέντε νομομαθείς βοηθούς (συνήθως εκ των αριστούχων

αποφοίτων των νομικών σχολών) οι οποίοι θα διεξάγουν για λογαριασμό του νομική έρευνα και θα ετοιμάζουν εν σχεδίο τις αποφάσεις του. Με τον τρόπο αυτόν ο δικαστής μπορεί να αναθέτει την άχαρη και επαναλαμβανόμενη εργασία των συνήθων υποθέσεων σε άτομα που έχουν ακόμη την όρεξη και το κίνητρο να μάθουν και να εξελιχθούν, πολλαπλασιάζοντας έτσι την παραγωγικότητά του. Στις δυσκολότερες υποθέσεις η φρέσκια ματιά των νέων νομικών μπορεί να βοηθήσει τον δικαστή στην έρευνα και στις ιδέες του. Στις ΗΠΑ οι άριστοι απόφοιτοι των νομικών σχολών διαγωνίζονται πραγματικά για να καταλάβουν μια θέση clerk δίπλα σε διάσημο ανώτερο δικαστή καθώς η προϋπηρεσία αυτή τους χαρίζει άμεση πρόσβαση στην αγορά εργασίας των δικηγορικών εταιρειών και των πανεπιστημίων μετά το πέρας της θητείας τους. Φυσικά οι clerks αμείβονται, αλλά η αμοιβή τους είναι ασφαλώς πολύ μικρότερη από αυτήν των δικαστών καριέρας.

2. Η συστηματοποίηση του τρόπου παραγωγής των δικαστών με βάση ένα αντικειμενικό σύστημα αποδεδειγμένο από τη λογική της αρχαιότητας είναι επίσης επιβεβλημένη. Είναι ασφαλώς πολύ δύσκολο να αποτιμήσει κανείς την ποιότητα και την παραγωγικότητα ενός δικαστή γιατί η εργασία που επιτελεί δεν είναι εύκολα τυποποιήσιμη. Εν τούτοις ένα σύστημα που θα ελάμβανε υπ' όψιν τον αριθμό των αποφάσεων που εκδίδει κάθε δικαστής σε συνάρτηση με την ταχύτητα έκδοσής τους και τον αριθμό των αποφάσεων του που τυχόν ανατράπηκαν σε ανώτερο βαθμό θα μπορούσε να παράσχει χρήσιμο μέτρο. Στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας ένα τέτοιο σύστημα παρακολούθησης, ελέγχου και αποτίμησης του έργου των δικαστικών λειτουργιών θα μπορούσε να παράσχει κίνητρα στους εισαγγελικούς λειτουργούς να χρησιμοποιούν με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση τη δυνατότητα που παρέχει ο νόμος να θέτουν στο αρχείο προφανώς

αβάσιμες μνύσεις και εγκλήσεις. Σε ορισμένες Πολιτείες των ΗΠΑ, όπου οι δικαστές εκλέγονται, λειτουργούν και ειδικά σώματα εμπειρογνομόνων που δημοσιεύουν αξιολογήσεις των υποψηφίων δικαστών οι οποίοι επιθυμούν να αναενοώσουν τη θητεία τους.

3. Τέλος θα άξιζε ίσως να μελετηθεί ξανά ο θεσμός της αγωγής και οδικίας, ώστε να περιλαμβάνει αποζημιωτικές αξιώσεις των διαδίκων που ζημιώθηκαν από καθυστερήσεις ή καταφανώς εσφαλμένες αποφάσεις οι οποίες οφείλονται όχι μόνο σε δόλο αλλά και σε βαριά αμέλεια των δικαστών. Οι παραπάνω σκέψεις και προτάσεις δεν εξαντλούν ασφαλώς τα διαθέσιμα εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επιτάχυνση και βελτίωση της απονομής της δικαιοσύνης. Το επιχειρήματά μας εδώ είναι πώς η οικονομική ανάλυση του Δικαίου μπορεί να μας παράσχει μια προοπτική που υπόσχεται καλύτερα αποτελέσματα από την εμβολοματική βελτίωση ορισμένων δικονομικών κανόνων.

Sandro Botticelli
1445-1510

